

VIOLETA MEILIŪNAITĒ

Lietuvių kalbos institutas
violeta.meil@gmail.com

Rytų aukštaičių panevėžiškių šnektų raidos (kaitos) bruožai

Pranešime remiamasi nauju geolingvistiniu požiūriu, kad lietuvių kalbos patarmes galima skirstyti ne tik į centines ir periferines, bet ir nustatyti jų gyvybingumą. Šiuo aspektu galima išskirti silpnąsias ir stipriąsias patarmes. Pastarosios pasižymi didesniu prestižu, yra plačiau vartojamos, linksta plėstis į gretimų silpnųjų patarmių teritorijas ir geriau išlaiko savo ypatybes. Kalbant apie rytų aukštaičių panevėžiškių patarmę keliama du pagrindiniai tikslai: 1) pagrįsti teiginį, kad ji laikytina stipriąja, ir 2) gretinant skirtingo laiko duomenis apžvelgti pagrindinius panevėžiškių patarmės šnektų raidos (kaitos) bruožus.

Panevėžiškiai yra viena iš didžiausių lietuvių kalbos ir didžiausia iš rytų aukštaičių patarmių. Ji apima vakarinę rytų aukštaičių dalį, kurioje susitelkę palyginti geras gyvenimo sąlygas siūlantys gyvenamieji punktai. Dėl geresnės ekonominės padėties (mažesnis nedarbo lygis) ir labiau išvystytos infrastruktūros (ligoninės, mokyklos, prekybos vietos ir pan.) jie tampa traukos objektu kaimyninių patarmių atstovams ir palyginti stipriai veikia gretimas rytų aukštaičių anykštėnų ir vakarų aukštaičių šiauliškių patarmių šnektas. Įsiliejant kitų patarmių atstovams, veikiant bendrinei kalbai ir dėl natūralios kaitos panevėžiškių patarmė kinta. Šiame pranešime aptariami fonetikos ir morfologijos pokyčiai nustatyti remiantis naujausiu garso įrašų ir Antano Baranausko užrašytų tarminių tekstų medžiagos gretinimu. Didžiausias dėmesys skiriamas vadinamosios stipriosioms ypatybėms ir jų vartojimo pokyčiams.